

УДК 94(460)

doi: 10.15421/171790

Українці в громадянській війні в Іспанії 1936-1939 рр.

С.П. Донченко

*Дніпровський державний технічний університет,
Кам'янське, Україна*

У громадянській війні в Іспанії 1936-1939 рр. брав участь Радянський Союз на боці республіканського уряду. Це була гібридна війна в повному розумінні. Відновлення історичної правди надзвичайно складне завдання. Сьогодні в історичній літературі «допомогу» СРСР Іспанії вже трактують як інтервенцію, спробу встановити свій контроль через світову революцію. В дослідженнях радянських і російських учених ніколи не йшла мова про участь того чи іншого із радянських народів. Мета статті – визначити участь українців у цій війні. Громадянська війна в Іспанії продовжувалась від липня 1936 р. до березня 1939 р. між лівореспубліканським урядом Іспанської Республіки та правими консервативними силами країни. Українці брали участь у бойових діях як на боці республіканського уряду, так і на боці франкістських сил, і відіграли чималу роль у бойових діях. Але ця тема заслуговує на більш детальне дослідження в межах всієї України.

Ключові слова: громадянська війна в Іспанії; українські добровольці в Іспанії; рота імені Тараса Шевченка; персональна участь українців у війні; інтернаціоналісти

The Ukrainians in the civil war in Spain in 1936-1939 years

S.P. Donchenko

Dniprovsk state technical university, Kamyanskoe, Ukraine

Civil war in Spain took place in 1936-1939. This war between Republican government and fascist forces was headed by general Franco. Soviet Union supported the Republican communist government. Soviet military consultants, military equipment and food were deployed to Spain. There were quite a lot of Ukrainians among the military people there. Some of them got the rank of Soviet Union Heroes and were awarded with orders and medals.

Participation of the Ukrainians has been investigated by such scientists as: S.M. Akichev, I. Holod, L. M. Pasichnyk, M. M. Chasnytsky, A. Yakubov and others.

Spanish military professionals were also trained in Ukraine. The weapon, made by the Ukrainian workers, and food, collected by the Ukrainian peasants, was sent to Spain through the ports of Ukraine.

Ukrainians fought on both sides of front. Ukrainian emigrants stood on the side of Franco. Some of western Ukrainians and Soviet volunteers supported the government. Today it is sometimes difficult to identify Ukrainians by the last name as all natives from Soviet Union during the Spanish war wrote their nationality as «russo», i.e. Russians.

Soldiers, commanders, political officers of the Ukrainian origin fought in the international brigades named after Dombrovsky, Chapaiev, Lincoln and others.

The troop named after Taras Shevchenko also fought in Spain. Three commanders had changed during the war and, in the end, they all died, but the task was completed. Yuriy Dmytrovych Velikanovych, Vasyl Lozovy, Nazar Demianchuk, Stanislav Tomashevych, Josyp Konovaliuk, Valentine Pavlusevych, Josyp Petrash, Pavlo Ivanovich and Mykhajlo Lytvyn, Semen and Polikarp Raievsky, Voropaiev, soldiers Myziurko, Leonchuk, Y. Hashek, Stahura, M. Husarov and many others battled in this troop. Semen Yakovych Poberzhnyk became the soldier of the 12-th International brigade under the command of general Lukach. General H. Kulyk, born in Poltava, future marshal of Soviet Union, was a military adviser of Junta Chairman of Madrid defense under a pseudonym Cuper. Inhabitant of Odesa, R. Malinovsky (future marshal of the Soviet Union) participated actively in the creation of regular army for organization of rebuff against the fascists under the pseudonym Malino. Military experience of Chernihiv native V. Antonov-Ovsienko (1936-1937 consul-general of the USSR in Barcelona) was very useful there. Resident of Kiev, journalist M. Koltsov, became famous by his reporting about military operations in Spain.

The volunteers of Kyiv military region: V. Bocharov, I. Dushkin, I. Yevseiev, I. Proskurov, P.Ruchahov, S.Tarhov, B.Turzhansky, M.Shmeliov got a rank of Soviet Union Heroes for their deeds; V. Butyrsky, I. Zuiev, P.Burdeiny, Y. Kondrat, O. Osadchy and others were awarded by orders.

For today we know the names of 54 fallen Ukrainians. But it is unknown, how many went missing, how many remained in Spain, how many migrated to other countries of Europe and America.

The conclusion can be made that this is a largely unexplored topic and it requires the detailed study of literature and other sources.

Keywords: civil war in Spain in 1936-1939; Ukrainian volunteers in Spain; troop after Taras Shevchenko; personal participation of Ukrainians in the war; internationalists

Цитування даної статті: Донченко С.П. Українці в громадянській війні в Іспанії 1936-1939 рр. / С.П. Донченко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 6(146). – С. 87-92.

Citation of this article: Donchenko, S.P., 2017. Ukrayintsi u hromadyans'kyi viyni v Ispaniyi 1936-1939 rr. [The Ukrainians in the civil war in Spain in 1936-1939 years]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 6(146), 87-92. doi: 10.15421/171790 (in Ukrainian).

Peer-reviewed; approved and placed: 20.05.2017

Украинцы в гражданской войне в Испании 1936-1939 гг.

С.П. Донченко

Днепропетровский государственный технический университет, Каменское, Украина

В гражданской войне в Испании 1936-1939 гг. принимал участие Советский Союз на стороне республиканского правительства. Это была гибридная война в полном смысле слова. Восстановление исторической правды – чрезвычайно сложное задание. Сегодня в исторической литературе «помощь» СССР Испании уже трактуют как интервенцию, попытку установить свой контроль через мировую социалистическую революцию. В исследованиях советских и российских ученых никогда не шла речь об участии того или иного советского народа, кроме русского. Цель статьи – определить степень участия украинцев в этой войне. Гражданская война в Испании продолжалась от июля 1936 г. до марта 1939 г. между левореспубликанским правительством Испанской республики и правыми консервативными силами страны. Украинцы принимали участие в боевых действиях как на стороне республиканского правительства, так и на стороне франкистских сил, и сыграли значительную роль в боевых действиях. Но эта тема заслуживает на более детальное исследование в пределах всей Украины.

Ключевые слова: гражданская война в Испании 1936-1939 гг.; украинские добровольцы в Испании; рота имени Тараса Шевченко; персональное участие украинцев в войне; интернационалисты

Постановка проблеми. У ХХ ст. Радянський Союз взяв участь у декількох війнах напередодні Другої світової війни і після неї. До них відноситься і громадянська війна в Іспанії, де Радянський Союз виступив на боці комуністів, яких очолювала Долорес Ібаррурі. Чимало іспанських дітей було перевезено до СРСР і виховувалося в сім'ях радянських людей, в тому числі в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. В наш час, коли у світі відбуваються військові конфлікти, а особливо гібридна війна Росії проти України, коли Росія заявляє, що у визволенні окупованих гітлерівцями територій могли б обійтися і без України, виникає небезпідставне запитання, яку ж роль відігравали українці в цих подіях. Одним із ланцюгів військових подій напередодні Другої світової війни були події в Іспанії. Власне роль українців, яку замовчували століттями, в Російській імперії і Радянському Союзі, і є маловідомою і актуальною.

Мета дослідження: дослідити участь Радянського Союзу у гібридній війні в Іспанії, визначити роль українців у цій війні.

Ступінь досліджуваності. Історіографія громадянської війни в Іспанії 1936-1939 рр. надзвичайно багата з точки зору досліджень подій і участі в ній представників різних країн. З точки зору участі українців Східної і Західної України досліджень дуже мало. Загальну характеристику історіографії дав у своїй роботі «Сучасна історіографія громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.) та перспективи українських досліджень» Богдан Чума, а також загальній історіографії присвячені роботи О. П. Іваницької та М. В. Коннової [5, 7, 12, 13]. Участь українців досліджували: М. М. Часницький у роботі «Герої не вмирають», Ш. М. Акічев «З історії участі конотопчан у громадянській війні в Іспанії», Л. М. Пасічник «Кіровоградці у складі антифашистських міжнародних сил», також колективна робота «Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом». Протилежний аспект участі вивчав Андрій Якубов «Наші земляки у боях із комунізмом в Іспанії», І. Голод «Галичани в Іспанії» [1, 3, 9, 11, 17] та ін.

Виклад основного матеріалу. Відновлення історичної правди надзвичайно складне завдання. Сьогодні в історичній літературі «допомогу» СРСР Іспанії вже трактують як інтервенцію, спробу встановити свій контроль через світову революцію. Ми спробуємо проаналізувати всі роботи, які вийшли в світ про українців-учасників громадянської війни в Іспанії. Треба сказати, що українці, незалежно від того, де вони знаходилися в той час, відгукнулися на біду іспанського народу. Треба сказати, що українці СРСР і за кордоном отримували різну інформацію стосовно того, що відбувається в Іспанії. Відповідно, вони діяли або за покликанням свого серця, або за дорученням держави. Але їх усіх називають добровольцями.

Громадянська війна в Іспанії 1936—1939 рр. продовжувалась від липня 1936 р. до березня 1939 р. між лівореспубліканським урядом Іспанської Республіки та правими консервативними силами країни [4].

Вона була довгою та кривавою через втручання СРСР (на боці республіканського уряду) та фашистських Німеччини і Італії (на боці заколотників).

Вважається, що за 3 роки війни Радянський Союз відправив до Іспанії воювати на боці республіканського уряду близько 3 тис. радянських військових радників: танкістів, льотчиків, артилеристів, техніків, моряків. Офіційно вони вважалися добровольцями. Тобто, тим самим Радянський Союз показував, що не допускає прямого втручання у внутрішні справи Іспанії. Насправді добровольці були відряджені Міністерством оборони СРСР [2].

Стосовно того, скільки і чого СРСР поставив до Іспанії, є різні дані. І різняться вони не лише у радянських дослідників. Різні цифри називали представники Іспанії і СРСР. Причому цифри того, що вивезли з Радянського Союзу були більшими, ніж те, що прибуло до Іспанії. Англійські історики, в свою чергу, значно перебільшили цифри постачання зброї з Радянського Союзу [8].

В кінці 1936 р. - першій половині 1937 р. СРСР відправив радників високої кваліфікації, з великим військовим досвідом. Багато з них стали Героями СРСР, наприклад: П. М. Арман, С. М. Бистров, Я. К. Берзін, В. М. Бочаров, В. С. Горанов, В. Е. Го-

рев, П. П. Десницький, П. А. Джібеллі, К. І. Ковтун, П. С. Купріянов, К. Мерецьков, В. М. Новіков, С. К. Осадчий, Д. Г. Павлов, Д. Д. Погодін, І. І. Проскуров, Е. Птухін, П. І. Пумпур, П. В. Ричагов, Н. А. Селицький, Б. Симонов, Я. В. Смушкевич, С. Ф. Тархов, Б. А. Туржанський, С. А. Черних, Е. Г. Шахт, Н. І. Шмельков, Г. Штерн та ін. За весь час війни в Іспанії звання Героя Радянського Союзу було присвоєно 60 військовослужбовцям [11].

Щоправда, це високе звання не врятувало їх від сталінських репресій. Дослідники вважають, що майже 90 % учасників громадянської війни (особливо в середовищі вищого військового командування) після повернення з Іспанії були репресовані і розстріляні: Д.В. Павлов, Г.И. Кулик, Я.К. Берзін, Г.М. Штерн, В.Е. Горев, Я.В. Смушкевич, П.В. Ричагов, Е.С. Птухін, П.И. Пумпур, В.П. Бутирський, В.А. Антонов-Овсенко, М.І. Розенберг, Л.Р. Гайкіс, М. Кольцов, С. П. Урицький та інші. Тобто, бойовий досвід, який вони отримали в Іспанії, державі став непотрібним [4].

Із січня 1937 р. розпочалася підготовка іспанських військових спеціалістів у Радянському Союзі, в тому числі в Україні.

По всій країні цивільне населення збирало кошти, продовольчі товари і медикаменти для «іспанських патріотів». За деякими даними радянськими людьми було зібрано добровільних пожертвувань на суму 264 млн. крб. Лише трудівники одного Глухівського району Чернігівської обл. передали у фонд допомоги бійцям, жінкам, дітям республіканської Іспанії 74 тис. крб. [1].

Окрім того, виконками були переповнені заявами громадян, які бажали поїхати до Іспанії добровольцями і битися там з фашистами, а також прийняти на виховання або всиновити іспанських дітей, вивезених до Радянського Союзу.

В умовах невтручання у внутрішні справи план з надання допомоги Іспанії затверджувався особисто Й.Сталінін. Практична реалізація плану була доручена іноземному відділу НКВС і Розвідальному управлінню народного комісаріату оборони.

Зрозуміло, що підготовка та здійснення воєнних операцій проходили в обстановці абсолютної секретності. Її основними напрямками стали: прихована військово-технічна допомога; діяльність радянських військових радників та спеціалістів у створенні нових збройних сил, розробка військових операцій; підготовка спеціалістів для армії; безпосередня участь у бойових діях радянських добровольців. Окрім того, радянські спеціалісти-розвідники вчили іспанців проведенню партизанських операцій в тилу франкістів та запровадженню агентури до верхівки фашистського руху.

Таємна участь Радянського Союзу в громадянській війні в Іспанії мала всі ознаки гібридної війни – інформаційна кампанія, прихована участь військових підрозділів СРСР у війні на чужій території, масштабне постачання радянського озброєння, спеціальні диверсійні операції, економічний і дипломатичний тиск [2, 4].

У цій війні також брали участь українці, при

чому з обох боків фронту. Республіканців підтримали близько 1 тисячі осіб із Західної України; ймовірно, це було пов'язано з тим, що Західна Україна в той час перебувала у складі Польщі, де при владі були націоналісти. Натомість іспанських націоналістів підтримували колишні військові УНР, які раніше зазнали поразки у боротьбі з комуністами в Україні [2].

Перші українці прибули до Іспанії разом із французькими, бельгійськими та польськими антифашистами. Це здебільшого були шахтарі та металурги, котрі потрапили до Франції, Бельгії з західноукраїнських земель у пошуках роботи. Бійці, командири, політпрацівники українського походження в складі інтернаціональних бригад ім. Домбровського, Чапаса, Лінкольна та інших восени 1936 р. боронили Мадрид, воювали під Гвадалахарою, на інших фронтах.

У червні 1937 р. із членів бригади ім. Домбровського була створена рота імені Тараса Шевченка, в яку, крім українців, входили білоруси, поляки, іспанці. Командував підрозділом Станіслав Томашевич [6].

У зв'язку зі створенням роти, Юрій Великанович у бригадній газеті «Домбровщак» писав, що «перша компанія імені Тараса Шевченка з честю виконає його «Заповіт» у боротьбі за свободу і культуру». Дещо пізніше цей же автор зазначав: «Українці, пов'язуючи сучасне з героїчною боротьбою минулої доби, створили компанію імені Тараса Шевченка. Незламний та безкомпромісний революціонер стає ворогом для солдатів Народної Іспанської армії...». (Юрій Дмитрович Великанович народився в сім'ї вчителя. Син одного із керівників Українського національно-демократичного об'єднання, депутата Польського сейму в 1928-38 рр. Дмитра Великановича. Отримав вищу юридичну освіту у Львівському університеті, потім вчився у Краківській гірничій академії. З 1928 р. співробітничав з комуністичним підпіллям. Український активіст комуністичного руху. Член Комуністичної партії Західної України. Восени 1936 р. за закликом Комінтерну відправився добровольцем на громадянську війну до Іспанії. В іспанській столиці приєднався до республіканських військ. Спочатку редагував українсько-польський військовий бюлетень, потім воював на фронті в складі сотні імені Тараса Шевченка. Загинув під час боїв на річці Ебро) [16].

Перше бойове хрещення рота пройшла в липні 1937 р. в запеклій битві під Брйонете (на захід від Мадрида). У складі бригади вона атакувала укріплені позиції ворога в районі Вілья-Франко-дель Кастільйо і Романільйос. В жорстоких боях рота втратила близько половини особового складу, але разом із побратимами по зброї здобули перемогу. Після поповнення новими вояками рота відважно продовжувала воювати. В боях на Арагонському фронті мужність і героїзм проявили Василь Лозовий, Назар Дем'янчук, Станіслав Томашевич, Йосип Коновалюк, Валентин Павлушевич, Йосип Петраш та багато інших. Під час короткого перепочинку між боями бійці-шевченківці допомагали іспанським селянам збирати врожай, ремонтувати школи і шкільне обладнання, збирали кошти для іспанських дітей-сиріт.

У грудні 1937–лютому 1938 р. у гірській місцевості, у снігову заметіль рота вела бої за м. Таруель.

20 грудня 1937 р. у бою загинув авторитетний комісар роти Назар Дем'янчук, родом із Волині.

З кінця 1937 р. в роті почала виходити газета «Боротьба». На початку 1938 р. командир роти С. Томашевич в одній із статей писав: «З огляду бойової підготовки рота ім. Тараса Шевченка стоїть дуже високо завдяки досвіді значної частини товаришів, які вже раніше відбували військову службу в інших арміях». Маємо українських офіцерів, таких як поручики Іванович і Литвин, маємо українських сержантів і капралів...

У лютому 1938 р. рота під командуванням С. Томашевича та його заступника П. Івановича і комісара С. Раєвського відзначилася в кровопролитній битві за високогірне поселення Сьера Кемадо. (Одним із добровольців-українців в Іспанії був виходець із села Павелча Станіславського повіту (сьогодні с. Павлівка Тисменицького району Івано-Франківської області) Павло Іванович, який у 1928 р. виїхав на роботу до Франції, звідки перебрався до Іспанії [14, 15, 16].

Михайло Литвин, командир роти ім. Тараса Шевченка в Інтернаціональних бригадах. Виходець із села Дубівці того ж повіту (сьогодні Галицький район Івано-Франківської області), М. Литвин у 1930 р. виїхав на роботу до Франції, а навесні 1937 р. вступив добровольцем до Інтернаціональних бригад; у 1938 р. обіймав посаду командира роти.

Бійці роти захопили чимало ворожих гармат, гвинтівок, вантажних автомобілів. А брати Симон і Полікарп Раєвські знищили обслугу двох фашистських кулеметів і захопили один з них. У цих боях загинули командир роти С. Томашевич, сержант Серадзький, боєць П. Раєвський та інші. В березні 1938 р. рота бере участь у тяжких оборонних боях на Андалузському фронті. Смертю героїв у цих боях полягли новий командир роти Воропаєв, політкомісар С. Раєвський та ін. Але українські добровольці вистояли під безперервними бомбардуваннями з повітря, відбили всі навальні атаки ворожої піхоти. Мужньо боронили вони й м. Леріда, де відзначились бійці Мизюрко, Леончук та ін. Багато вояків, серед них М. Олексик з Волині, загинули, а в липні-вересні 1938 р. в запеклих боях на Каталонському фронті загинула вся рота. Смертельних ран тут зазнали її третій командир Я. Гашек, Ю. Великанович, загинули бійці Стахура, М. Гусаров та ін. Але свої позиції рота втримала. Командування відзначило високу боєздатність шевченківців [14, 15, 16].

Чимало українців було і в складі 3 тис. радянських добровольців – льотчиків, танкістів, моряків та інших спеціалістів, які допомагали іспанським республіканцям у підготовці та проведенні бойових операцій. Уродженець Полтавщини генерал Г. Кулик (майбутній маршал Радянського Союзу) під псевдонімом Купер був військовим радником голови хунти оборони Мадрида. Одесит Р. Малиновський (майбутній маршал Радянського Союзу) під псевдонімом Маліно брав активну участь у створенні регулярної армії для організації відсічі фашистам. У великій нагоді тут став і військовий досвід уродженця Чернігівщини В. Антонова-Овсєєнка (1936-1937 рр. генеральний консул СРСР у Барселоні). Киянин за походженням, журналіст М. Кольцов прославив-

ся своїми репортажами про воєнні дії в Іспанії [2].

Семен Якович Побережник народився у селі Клишковці Хотинського повіту, що поблизу Чернівців, у звичайній українській селянській сім'ї. У 1937 р. після початку громадянської війни в Іспанії він одним з перших записався до лав добровольців і став бійцем 12-ї Інтернаціональної бригади під командуванням генерала Лукача [1].

За подвиги звання Героя Радянського Союзу отримали добровольці з числа воїнів Київського військового округу: В. Бочаров, І. Душкін, І. Євсєв'єв, І. Проскуров, П. Ричагов, С. Тархов, Б. Туржанський, М. Шмельов; орденами нагороджені В. Бутирський, І. Зуєв, П. Бурдейний, Є. Кондрат, О. Осадчий та ін. [2].

Через порти України іспанським антифашистам було поставлено багато продовольства, медикаментів, одягу, 648 літаків, 407 танків і броньовиків, 1186 гармат, 20,5 тис. кулеметів, майже 500 тис. гвинтівок, велику кількість боєприпасів, значна частина яких була виготовлена українськими робітниками і селянами [2].

Про уславлену антифашистку Фортус Марію Олександрівну (1890–1981), нагороджену двома орденами Леніна, орденом Червоного Прапора, в чий життєпис вписано події громадянської війни 1918–1920 років з елісаветградськими (кіровоградськими) сторінками, боротьба з франкістами на іспанській землі, навчання у військовій академії ім. Фрунзе у Москві тощо.

Але Іспанія в насиченому житті Марії Олександрівни залишила особливий слід. Марія Фортус, яка добре знала країну, мову, радянським командуванням була направлена в розпорядження генерала Петрова (комдива Кирила Мерцкова, радника генерального штабу республіканської армії) в якості перекладача [10].

Армійська служба Леоніда Рижичкова розпочалася 17 лютого 1937 р., коли він, стрілець-радист, після закінчення школи молодших авіаційних спеціалістів отримав направлення до однієї з військових частин. Наприкінці 1937 р. Рижичков подав командуванню рапорт з проханням направити його в Іспанію. Переліт очікувався ускладнений: без проміжної посадки, з загрозою бути збитим німецькими винищувачами. 11 ризикованих польотів здійснив до Іспанії Леонід Рижичков, добре освоївши цю небезпечну повітряну трасу [11].

Георгій Володимирович Шабанов народився у 1900 р. у місті Миколаєві. 1920 рік перервав його навчання у Севастопольському морському корпусі, і молодий чоловік потрапив до Франції, де, набувши кваліфікації водія, працював у Парижі. У 1936 р. Шабанов, активіст профспілкового руху, став членом Французької компартії. війна у сусідній Іспанії вплинула на його рішення підтримати республіканців: він добровільно став бійцем інтербригади. Довелось прикривати евакуацію госпітально та мирних жителів із району ведення бойових дій, підвозити снаряди захисникам Арагона.) У військовому квитку Шибанова іспанці вказали його партійну належність – антифашист [11]. Киянин за походженням, журналіст Михайло Кольцов став відомим завдяки своїм репортажам з Іспанії.

Однією з маловідомих сторінок історії Конотопщини є події громадянської війни в Іспанії у 1936-1939 рр. та участі в ній конотопчан.

У червні 1937 р. з Ленінграда до Одеси приїхала перша група іспанських дітей [1]. Друга група дітей прибула до київських оздоровчих закладів у липні 1937 [9].

Бойовий досвід, отриманий в Іспанії, був використаний військовими, які не були репресовані. Відомий захисник Конотопа 1941 р. генерал – полковник (тоді ще полковник), командир 5-ї повітряно-десантної бригади Олександр Ілліч Родимцев писав у спогадах про ті далекі часи: «Серед добровольців були й льотчики, уродженці Конотопщини, Герої Радянського Союзу – генерал-майор Григорій Іларіонович Тхор разом зі штурманом Андрієм Юхимовичем Конотоповим у 1936 р. брав участь у повітряних боях в небі Мадрида, Гранади. Вони бомбардували ворожі об'єкти, кораблі й аеродроми. За героїзм і мужність Г.І. Тхор одержав 2 ордени Червоного Прапора [16]. 23 лютого 1968 р. Г.І. Тхор був посмертно нагороджений пам'ятною медаллю «Учаснику національно – революційної війни в Іспанії 1936–1939 гг.» [9]. Інший конотопчанин, льотчик Олексій Борисович Панов брав участь у повітряних боях в Іспанії над Ебро та Мадридом. Був тяжко поранений. Три місяці лікувався в шпиталі. Був відзначений 2 орденами Червоного Прапора [9]. В небі Іспанії воював і Гнат Семенович Солдатенко. Його псевдонім – Ігнасі – Дієгес. У районі Казадель Кампо в 1937 р. він був поранений і багато місяців лікувався у Москві. Лейтенант Г. С. Солдатенко був нагороджений двома орденами Червоного Прапора [9].

Льотчик із Роменички Георгій Миколайович Прокопенко воював у небі Іспанії в 1938 р. В одному з боїв був поранений. Пізніше став Героєм Радянського Союзу. Останній виліт радянських льотчиків відбувся над Ебро 15 жовтня 1938 р. Загалом, у небі Іспанії воювали 7 радянських ескадрилей [9].

Сім Героїв Радянського Союзу були вихідцями з Сумщини: А.Л. Каплунов, Г.О. Рогачевський (м. Глухів), Н.Т. Волкова, Ю.Г. Цитовський (м. Конотоп), Т.Й. Маркус, К.С. Давиденко, К.Б. Янпольський (м. Ромни), Г.А. Виноградов (м. Кролевець) [9].

Чимало українців воювали на боці франкістів. Так, В. Белінський, лейтенант запасу Української Національної Армії, який боровся з комунізмом з 1919 року, добровільно запропонував свої послуги для подолання марксизму в Іспанії. В жовтні 1936 р., просив захувати його до Легіону Чорних Стрел...

Між такими емігрантами був і Всеволод Марченко – уродженець Поділля, колишній пілот гідролітаків на царському флоті. В Іспанії, де на той час у рамках монархії мала місце диктатура генерала Прімо-де-Рівера, він продовжив свою справу вже як цивільний. Згодом отримав іспанське підданство та став викладати в Школі Авіації м. Альбасете.

Микола Шинкаренко, уродженець Курщини з українськими коренями, який воював в Іспанії у званні лейтенанта, був не тільки поетом та письменником, але й генерал-лейтенантом Добровольчої армії. Відгукнувшись на заклик Міллера, Шинкаренко прибув на землю Іберії разом із іншим білим офіцером - Антоном Яремчуком.

За різними даними, офіцерів Армії УНР, які воювали на стороні Франко і наполягли на тому, щоб їх записали українцями, нараховувалося півтора десятки осіб.

Тих, хто записався «росіянами», було загалом не більше 130 осіб. З них третина загинула до завершення війни. Слід зазначити, що частина цієї кількості – українці, адже вихідців із наших земель будь-якої національності іспанці зазвичай записували як «русо».

13 вересня 1937 р. літак Всеволода Марченка під час нічного польоту за лінію фронту був підбитий. Марченко вистрибнув із парашутом і був застрелений республіканцями при спробі добратися до своїх.

Свєгну Міллеру Сталін не пробачив його активність. 22 вересня 1937 р. він був викрадений комуністичними агентами у Франції та доправлений до Москви, де його розстріляли 11 травня 1939 р..

Більшість тих, кого не спіткала доля Гончаренка, який загинув у бою 21 березня 1942 року, повернулися до Іспанії, де доживали свої дні, отримавши іспанське громадянство [17].

Висновки. Ці матеріали – лише незначний приклад значного масиву різноманітних джерел, що по новому розкривають участь українців у громадянській війні в Іспанії. Ми маємо декілька областей та міст України, з яких вийшли добровольці, які воювали в Іспанії. Насправді величезний пласт джерел по всіх інших регіонах нашої держави дасть надзвичайно багатий матеріал щодо участі українців у громадянській війні в Іспанії. Їх належне опрацювання буде доброю нагодою розширити наші знання з національної історії та подивитися на іспанський конфлікт зі ще однієї точки зору. А поєднання нових джерел із фактичними напрацюваннями сучасної західної історіографії відкриє для українських істориків нові можливості міжнародної співпраці.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Акічев Ш.М. З історії участі конотопчан у громадянській війні в Іспанії / Ш.М. Акічев // Сіверщина в історії України: 36. наук. пр. — К.: Глухів, 2010. — Вип. 3. — С. 313-315.—[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/67852>
2. Головна редакційна колегія. Загиблі на чужині: Книга Пам'яті України про громадян, які загинули у воєнних конфліктах за рубежом. [Електронний ресурс] – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2003, - 624 с. – Режим доступу: - http://shron.chtyvo.org.ua/Zbirka/Zahybli_na_chuzhyni_Knyha_Pamiati_Ukrainy_pro_hromadian_iaki_zahynuly_u_voiennykh_konfliktakh_za_rub.pdf-http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2012/05.pdf
3. Голод І. Галичани в Іспанії. Як рота імені Шевченка з фашистами воювала [Електронний ресурс] / І. Голод // Історична правда. – 2011. –Режим доступу до ресурсу: <http://www.istravda.com.ua/articles/2011/08/1/48331/>, publicado el 01/08/2011
4. Громадянська війна в Іспанії Вікіпедія. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%B%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%B%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B2_%D0%86%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97

5. Іваницька О. П. Франкістська Іспанія. 1939 – 1975 рр.: історіографія / О. П. Іваницька. – Вінниця, 1996. – 160 с.
6. Інтернаціональна солідарність трудящих Західноукраїнських земель з республіканською Іспанією: Збірник документів і матеріалів / Ред. кол. Ю. Ю. Сливка (відп. ред.) та ін. – Київ: Наукова думка, 1988. – 478 с.
7. Коннова М. В. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939 роки): історіографія / М. В. Коннова // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – Київ, 2004. – 20 с.
8. Михайленко В. І. Нові факти о советской военной помощи в Испании [Електронний ресурс] / В.І. Михайленко/ Режим доступу <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4790/2/uvmi6-2006-02.pdf>
9. Пасічник Л. М. Кіровоградці у складі антифашистських інтернаціональних сил [Електронний ресурс]. / Л. М. Пасічник // Архіви України. - 2012. - № 6(282). - С. 43-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2012_6%28282%29_5
10. Скрипник Олександр. «Марія Фортус» // «Дзеркало тижня», 25.10.2008. [Електронний ресурс]/О. Скрипник/. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2012/05.pdf
11. Часницький М. М. Герої не вмирають // Ніжинська старовина. - Вип. 11 (14), 2011. - р. 179
12. Чума Б. Алькасар: Военный миф 1936 року та його реценція українцями Галичини / Б. П. Чума // Цитаделя: Львівський мілітарний альманах. Рік 2009. Частина 2 (2). – Львів: Астролябія, 2009. – С. 38–46.
13. Чума Б. Сучасна історіографія громадянської війни в Іспанії (1936-1939 рр.) та перспективи українських досліджень. [Електронний ресурс] / Б. Чума / –Режим доступу:(<http://eustudies.history.knu.ua/bogdan-chuma-suchasna-istoriografiya-gromadyanskoyi-vijny-v-isp-anii-1936-1939-ta-perspektyvy-ukray-inskyh-doslid-zhen/>)
14. Шевченко Ф. Рота ім. Тараса Шевченка в боях проти фашизму в Іспанії (1937 – 1938 рр.) / Ф. Шевченко // Український історичний журнал. – 2013 – № 1. – С. 101–114.
15. Шевченко В. Українці в перших боях з фашизмом. / В. Шевченко // Дзеркало тижня. – Київ, 2004. – 2 липня.
16. Энциклопедия Львова, том 1 - Львов: «Летопись», 2007. Автор статьи - Степан Мовчан. (Перевод с украинского.)
17. Якубов Андрій. Наші земляки у боях з комунізмом в Іспанії [Електронний ресурс]. / А. Якубов / Українська Правда. – 2013. – Режим доступу: [<http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4790/2/uvmi6-2006-02.pdf>]

REFERENCES:

1. Akichev, Sh.M., 2010. Z istoriyi uchasti konotopchan u hromadyans'kyi viyni v Ispaniyi [From the history of the participation of the Konotops in the civil war in Spain]. Siversshchyna v istoriyi Ukrainy. K.: Hlukhiv, 3. 313-315. Access mode:<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/67852> (in Ukraine)
2. Holovna redaktsiyna kolehiya. Zabybli na chuzhyni: Knyha Pam'yati Ukrainy pro hromadyan, yaki zahynuly u voyennykh konfliktakh za rubezhem [Home Editorial Board. Deaths in a foreign country: Book of Ukraine in memory of citizens who died in war conflicts abroad]. K.: Poshukovo-vydavnyche ahent-stvo «Knyha Pam'yati Ukrainy», 2003, 624. Access mode: http://shron.chtyvo.org.ua/Zbirka/Zabybli_na_chuzhyni_Knyha_Pamiaty_Ukrainy_pro_hromadyan_iaki_zahynuly_u_voiennykh_konfliktakh_za_rub.pdfhttp://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2012/05.pdf (in Ukraine)
3. Holod, I., 2011. Halychany v Ispaniyi. Yak rota imeni Shevchenka z fashystamy voyuvala [Galician in Spain. As a company of the name of Shevchenko fought with the Nazis]. Istorychna pravda. Access mode:: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/1/48331/>, publicado el 01/08/2011 (in Ukraine)
4. Hromadyans'ka viyna v Ispaniyi [Civic War in Spain]. Access mode: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%86%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97> (in Ukraine)
5. Ivanyts'ka, O. P., 1996. Frankist's'ka Ispaniya. 1939 – 1975 rr.: istoriografiya [Francist Spain 1939 - 1975: historiography]. Vinnytsya, 160 (in Ukraine)
6. Internatsional'na solidarnist' trudyashchykh Zakhidnoukrayins'kykh zemel' z respublikans'koyu Ispaniyeyu: Zbirnyk dokumentiv i materialiv [International solidarity of the working people of the West Ukrainian lands with the Republican Spain]. Kyiv: Naukova dumka, 1988. 478 (in Ukraine)
7. Konnova, M. V., 2004. Hromadyans'ka viyna v Ispaniyi (1936–1939 roky): istoriografiya [Civil War in Spain (1936-1939): Historiography]. Avtoreferat dysertatsiyi na zdobuttia naukovoho stupenya kandydata istorychnykh nauk. Kyiv, 20 (in Ukraine)
8. Mihaylenko, V. I. Novyie faktyi o sovetskoy voennoy pomoschi v Ispanii [New facts about Soviet military assistance in Spain]. Access mode: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4790/2/uvmi6-2006-02.pdf> (in Russian)
9. Pasichnyk, L. M., 2012. Kirovohradtsi u skladi antyfasyst's'kykh internatsional'nykh syl [Kirovograd is part of the anti-fascist international forces]. Arkhivy Ukrainy 6(282), 43-49. Access mode:http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2012_6%28282%29_5 (in Ukraine)
10. Skrypnyk, Oleksandr. «Mariya Fortus» [«Mary Fortus»]. «Dzerkalo tyzhnya», 25.10.2008. Access mode:http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2012/05.pdf (in Ukraine)
11. Chasnyts'kyi, M. M., 2011. Heroyi ne vmyrayut' [Heroes do not die]. Nizhyn's'ka starovyna 11 (14), 179 (in Ukraine)
12. Chuma, B., 2009. Al'kasar: Voyennyi mif 1936 roku ta yoho retseptsiya ukraintyamy Halychyny [Alcázar: The military myth of 1936 and its reception by the Ukrainians of Galicia]. Tsytadelya: L'viv's'kyi militaryi al'manakh 2 (2). L'viv: Astrolyabiya, 38–46 (in Ukraine)
13. Chuma, B. Suchasna istoriografiya hromadyans'koyi viyny v Ispaniyi (1936-1939 rr.) ta perspektyvy ukraintyamy doslidzhen' [Contemporary Historiography of the Spanish Civil War (1936-1939) and the perspectives of Ukrainian studies]. Access mode: <http://eustudies.history.knu.ua/bogdan-chuma-suchasna-istoriografiya-gromadyanskoyi-vijny-v-isp-anii-1936-1939-ta-perspektyvy-ukray-inskyh-doslid-zhen/> (in Ukraine)
14. Shevchenko, F., 2013. Rota im. Tarasa Shevchenka v boyakh proty fashyzmu v Ispaniyi (1937 – 1938 rr.) [Rota to them Taras Shevchenko in the battles against fascism in Spain (1937 - 1938)]. Ukrainy's'kyi istorychnyy zhurnal 1, 101–114 (in Ukraine)
15. Shevchenko, V., 2004. Ukraintsi v pershykh boyakh z fashyzmom [Ukrainians in the first battles with fascism]. Dzerkalo tyzhnya. Kyiv (in Ukraine)
16. Entsiklopediya Lvova [Encyclopedia of Lviv]. 1 - Lvov: «Letopis», 2007 (in Russian)
17. Yakubov, Andriy, 2013. Nashi zemlyaky u boyakh z komunizmom v Ispaniyi [Our fellow countrymen fighting communism in Spain]. Ukrainy's'ka pravda. Access mode:<http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/4790/2/uvmi6-2006-02.pdf> (in Ukraine)

*Донченко Світлана Павлівна – доктор історичних наук, професор
Дніпровський державний технічний університет
Адреса: 51900, Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2
Email: sveta33lida@ukr.net*

*Donchenko Svetlana P. – ddoctor of historical sciences, Full Prof.
Dniprovsk state technical university
Address: 2, Dniprobudiv's'ka str., Kam'yans'ke, 51900, Ukraine
Email: sveta33lida@ukr.net*